

Ammassalik som jeg oplevede det 1934-35

Af Sara Helms f. Tønnesen

I 1921, da jeg var 10 år gammel og boede hos mine forældre i en præstebolig i Ribe, blev de spurgt, om de ville tage en ung grønlandsk pige i huset et halvt år. Hun skulle giftes med en grønlandsk præst og lære livet i en dansk præstegård at kende. Hun hed Saalanguaq Siegstad, og det blev mit første møde med Grønland. Hendes navn er den grønlandske udgave af Sara, og det var grunden til, at vi fik et særligt forhold til hinanden, fordi navnefællesskab i Grønland betyder næsten lige så meget som slægtskab.

Vi blev så gode venner, at vi, da hun rejste, blev enige om, at når jeg blev stor, skulle jeg rejse op og komme i huset hos hende.

Hun rejste til Grønland og blev gift med pastor Otto Rosing, der havde embede i Vestgrønland.

Jeg glemte alt om min aftale med Saalanguaq, indtil Otto Rosing i 1933 skulle forflyttes til Ammassalik for at afløse sin bror Peter. Den rejse måtte på det tidspunkt gå via Danmark. De havde i mellemtiden fået fem børn, og under mellemlandingen i Danmark fik børnene kighoste, og familien fik derfor ikke

Huslærerinden med Jensine Rosing.

Udvalget af Sara Helms tekster er foretaget i samråd med Mads Lidegaard. (Om Sara Helms se Ronald Thomsens artikel »Sara – Dengang i Ammassalik«. Tidsskriftet Grønland nr. 9-10, 1992).

Angmagssalik 1937. Forrest skolen, præstegården til venstre, infirmeriet bagest i midten og bestyrerboligen til venstre for kirken.

lov at tage med årets eneste skib til Ammassalik, men måtte blive et helt år i København.

Jeg boede på det tidspunkt på Kvinderegensen i København, hvor jeg læste til cand. mag. i græsk og latin. Saalanguaq havde ikke glemt vores aftale, og en dag i forsommeren 1934 mødte hun og Otto op på Kvinderegensen, og hun spurgte: »Kan du huske, hvad vi aftalte?»

Det endte med, at jeg tog et sabbatar og rejste med for at være huslærerinde for de fem børn.

For mig blev det næsten et kulturchok. Jeg kom hjemmefra med en meget boglig baggrund; jeg havde taget studentereksamen og var i gang med at læse til cand. mag. ved Københavns universitet – og så kom jeg op til et land, hvor jeg oplevede, at livet kunne leves mindst lige så godt uden bøger. Der var jo kun gået 40 år siden kolonien blev anlagt, så de, der var over 40 år havde aldrig lært at læse, skrive eller regne. Rede penge var de slet ikke vant til at bruge – de indleverede de skind, de ville sælge til butikken og fik varer til gengæld, og uret, som vi jo herhjemme er så afhængige af, regnede de slet ikke med. Man

kunne købe et vækkeur i butikken, men hvor det fandtes i hytterne stod det bare som en pryds-genstand og blev trukket op, når man opdagede, at det var gået i stå, og gik så videre derfra. Deroppe var det solen, lyset og vejret, der var afgørende.

1934 – mit første år deroppe – var et godt år. Der var god fangst hele året, ingen sulteperioder, ingen epidemier og ingen naturkatastrofer. Jeg oplevede derfor at se østgrønlanderne leve deres liv, når de havde det allerbedst, som de frie, selvhjulpne fangere, de var i det fangererhverv, de selv havde gjort sig til specialister i. Jeg oplevede at blive modtaget som gæst i deres store familiehuse, og der at blive modtaget med en gæstfrihed og opleve livsglæde, som jeg ikke havde oplevet magen til.

1934-35 var, som omtalt, et godt år, men sådanne år var sjældne. Allerede året efter blev stedet ramt af en af de uundgåelige epidemier, som kolonisationen førte med sig – en influenzaepidemi, der dræbte 10% af den voksne befolkning og efterlod 153 børn forsørgerløse.

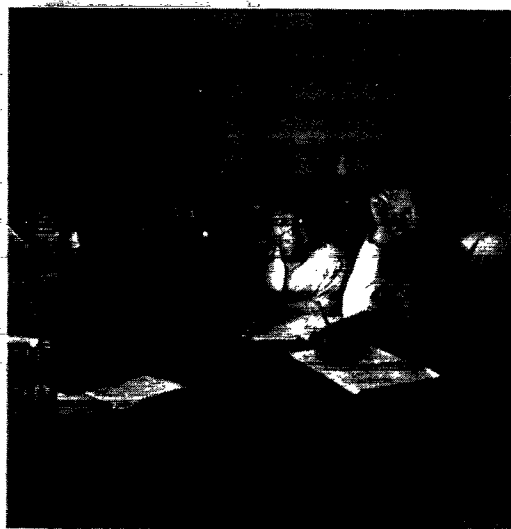
Der var på det tidspunkt ingen offentlig forsorg deroppe, men kaptajn Ej-

nar Mikkelsen, der var inspektør for Østgrønland, gik straks igang med via Scoresbysund-komiteen, og ikke mindst ad helt privat vej, at skaffe midler til, at der kunne startes en forsorg for disse børn. Han fik meget hurtigt skaffet midlerne tilveje – og kom så til mig og bad mig tage til Ammassalik igen for i de følgende 2 år at føre tilsyn med denne børneforsorg. De to år blev nok de mest spændende i hele mit lange liv; jeg oplevede nu at lære østgrønlænderne at kende, ikke bare i gode tider, men også under onde og barske kår. Det kom til at betyde så meget for mig, at det ændrede hele den tilværelse, jeg ellers havde planlagt for mit liv.

Pluk fra Sara Tønnensens dagbog fra Ammassalik 1934-35

13-10-1934. I dag er det forøvrigt en hel mærkedag i Ammassaliks historie, idet Palase (præsten) har fået den første avis udgivet til folkene her. Vi har haft så travlt de sidste dage med først overhovedet at finde ud af, hvordan en duplicator virker, og så med at få avisen trykt. Det var helt spændende, sidste nat arbejdede vi helt til over midnat – og det er meget længe her – »men den blev også dejlig«. Det er bare ærgerligt, at jeg ikke kan forstå den endnu.

20-10-1934. I det hele taget minder folk her – og forholdene i det hele taget – mig så meget om Dalsgårdforholdene – naturligvis er folk her mest i deres livsfornødenheder langt mere nøjsomme end derhjemme, men i deres tankegang og hvad det åndelige anbelanger, tror jeg næsten, det kan komme ud på eet, ja, jeg tror endda, jeg sætter folkene

Der arbejdes i skolestuen, eleverne Jens og Else Rosing. Sara til højre.

her højest, fordi de endnu har evnen til at glæde sig over ganske små ting, og navnlig fordi deres fantasi er langt mere levende end derhjemme og deres fremstillingsevne er langt større – ganske vist kan jeg endnu ikke forstå, hvad de fortæller, men alene at se på dem, når de fortæller, er en hel oplevelse, for de går i den grad med liv og sjæl op i fortællingen, at man alene af deres ansigtsudtryk og fagter kan slutte sig til en hel del.

11-11-1934. Fødselsdag lige fra morgen kl. 7 til aften kl. 12. Bedst var det næsten om morgenen – jeg følte mig helt som et lille barn, for jeg vågnede minsandten af mig selv før kl. 7. Jeg var gået meget sent i seng og havde fyret godt om aftenen, så min kakkellovn var endnu ikke gået ud. Så tændte jeg et stearinlys og tænkte, at nu skulle jeg have en fredelig stund med brevene hjemmefra, som jeg pænt havde gemt til dagen og om aftenen lagt frem på mit lille bord

Familien Rosing.

ved sengen. Kort sagt – alt var på ægte gammeljomfrufacon sirligt lagt til rette til en hyggelig stille stund. Men det skulde nu ikke så være – næppe havde jeg åbnet det første brev, før jeg hørte hviskende stemmer udenfor – dog ikke sattere end jeg let kunne høre præstens ældste, Alma, kommandere alle ungerne på en lang række, og efter en del højroset uenighed om, hvem der skulle gå først, åbnedes døren omsider, og ind styrtede alle ungerne uden at tage mindste hensyn til den hele opstilling. Og hver eneste af dem havde noget med til mig. Jens, som naturligvis trods Almas strænge formaninger masede sig frem først, havde et par ski med. Dem er jeg

så glad for, og i dag skal jeg ud at prøve dem – Alma havde et par fine hvide kamikker med broderier – det var minsandten også en flot gave – Peter kom med en æske cigaretter og Marie med en stor æske tændstikker – Else havde brevet fra Mor, hvis eksistens jeg overhovedet ikke havde anet og som jeg derfor blev så meget desto glattere for, og om det så var Jensine, så sad hun på kivfakken Cornelias arm og holdt krampagtigt på en dåse henkogte pærer, og bagefter alle ungerne kom så Tiborra, vores husalf – det uundværligste element i huset – og minsandten om hun ikke havde fået tid til at sy et par fine hvide morgenskindsko til mig, hun er nu rørende. Da

de havde fået afleveret alle herlighederne, råbte hele flokken Hurra, så det gjaldede og sang derpå alle de sange såvel som salmer som de kunne. Det var vel nok en fødselsdag at vågne op til!

24. dec. 1934. Efter gudstjenesten blev døren lukket op ind til skolestuen, hvor der imidlertid var tændt et juletræ, og alle børnene kom så herind og gik rundt om træet og sang de grønlandske julesalmer så pænt, hvorpå de alle fik udleveret en lille pose, indeholdende et lille bitte rugbrød, som Saalanguaq havde bagt til dette brug, et par figner, rosiner, svedsker og bolsjer. Derefter blev hele forsamlingen, såvel unge som gamle stillet på linie og defilerede forbi Salo, som udleverede et mægtigt stykke julekage til hver. Det var ganske vist en julekage, der var bagt omtrent otte dage i forvejen derhjemme, men den lod dog til at smage dem godt. Derefter trak børnene numre og fik på disse udleveret hver en pakke indeholdende forskelligt tøj fra en pakke, som jeg tror, Røde Kors eller en lignende institution havde sendt med herop. Endelig til slut optrådte Victor* og kastede legetøj i grams til børnene. Det gjorde vældig lykke, og det blev sådan et spektakel, at man overhovedet ikke kunne høre ørenlyd derinde – og dermed sluttede festen i skolen ca. kl. 6.

21. januar 1935. I morges tidligt, da det endnu blæste så stærkt, var præsten med alle sine unger taget ned for at ønske Ulrik til lykke – men bedst som de sad og nød deres morgenkaffe dernede, blæste

* Paul-Emile Victor, lederen af en fransk videnskabelig expedition der overvintrede i Ammassalik 1934-35.

det vældigt op, og det var ganske umuligt at tage ungerne med hjem – de lod dem så blive dernede og nåede selv ganske forpustede og udasede hjem, men hen på eftermiddagen kom præstegårdskarlen Jens Emil og fortalte, at ungerne begyndte at længes hjem, og Palase mente derfor, at det var bedst at få dem reddet hjem på en eller anden facon; derfor udrustede han, Jens Emil og Amandose sig til at tage afsted for at hente dem, og jeg fik så lov til at følge med. Nej, hvor var det sjovt: Palase og Amandose holdt fast i mig med vældige tag, og alle tre blev vi fejet af sted af vinden, og så er det tilmed så glat, at man aldeles ikke ville kunne stå fast, selvom det ikke havde blæst. Vi nåede i god behold ned til bestyreren, men så kom det vanskelige med at få de små transportret hjem – man måtte tage een af gangen; først blev der bundet et tæppe på Amandoses ryg, og deri blev Marie, den mindste, puttet, hvorpå der blev bundet til for alle ledder og kanter – og så begav de tre mand sig hjem med hende. Dernæst kom de for at hente den næste, og så fremdeles – det var et festligt syn, skade at man ikke kunne fotografere det optog. Imens blev Palase og jeg dernede og fik os en hyggelig kop kaffe, indtil endelig der kom to mænd for at hente os hjem – og det var skam nødvendigt.

4. februar 1935. Jeg tror, at jeg vil notere op, hvordan en af dagene er gået i den sidste tid – for de er ret ensartede – men derfor langt fra kedelige. Altså: kl. 8 hver morgen går døren op (vores kivfak banker nemlig aldrig) og ind træder Cornelia med en bakke the, som hun placerer på et lille bord ved min seng;

Der slås katten af tønden på ski. (Foto: Miki og Sara Tønnesen).

jeg får med møje det ene øje op og sagt godmorgen og »sila qanoq ipa?« svaret opfattes kun dunkelt, da det jo er grønlandsk og tidlig morgen. Derpå giver Cornelia sig straks til at tænde op i kakkelovnen – ilden er dog i reglen aldrig gået helt ud fra aftenen, så det varer ikke længe, før der begynder at brede sig en tilpas varme i stuen til at jeg kan vove at tage mine arme over dynen og drikke min the, hvortil jeg får serveret fire halve stykker franskbrød ... Når klokken har slået halv, må jeg jo se at komme ud af fjerene for at være færdig til at begynde at herse med ungerne til kl. 9. Så ta-

ges der fat med Alma og Jens, der er syg af mellemørebetændelse i denne tid, men nu så feberfri, at undervisningen foregår nede ved hans seng. Siden tages igen fat med Else, Ester og Birte, som så må holde for til kl. 12. Kl. 1-3 børnehaven med Peter og Marie.

Derpå må jeg ile over til franskmændene kl. 4, og nu begynder den mere interessante del af dagen – her kommer nemlig Victor, Palase og Eriki for at oversætte de gamle trommesange – nej hvor kan det være morsomt, men ret kompliceret. Eriki kan en masse sange udenad – det er faktisk imponerende,

Bitania og Nora fra det hus, der er beskrevet i dagbogen.

hvad den mand har i sin hukommelse. Men da sproget er en meget gammel østgrønlandsk dialekt, og mange ord tilmed er ganske specielle trommesangsord, som ellers ikke bruges, kan Palase naturligvis ikke forstå det hele og må derfor spørge Eriki. Når han så har fået forklaringen på grønlandsk, giver han mig den på dansk, hvorpå jeg oversætter det til tysk og Victor skriver det ned på fransk. Sådan har vi tilbragt i det mindste to timer hver dag de sidste godt 14 dage, og det er ingen udsigt til, at vi bliver færdige foreløbig – heldigvis.

Qennertuarssuit 24. februar 1935. (Sara er taget med et par fangere til Qenner-tuarssuit, men er strandet der hos en fangerfamilie på grund af en voldsom

piteraq og skriver i sin dagbog på briksen):

Jeg tror, jeg vil give en lille skildring af hele interiøret her. Klokken er ca. 5. Udenfor er det allerede helt mørkt og piterak'ken huler, som om den aldeles ikke har i sinde at lægge sig til i morgen, men herinde er ret lunt – ialtfald fryser jeg ikke, men jeg har nu også alt mit kluns på. Jeg har fået tildelt hæderspladsen midt på briksen mellem alle mændene – det er vel nok en ære. Og her ligger jeg altså nu på langs og benytter skumringstimen til at tjære lidt ned. Til venstre for mig sidder Bitavia på knæ på briksen og er i færd med at koge en hel vaskebalje fuld af dejligt friskt sælkød, hvis duft breder sig varmende og hygge-

ligt ud i rummet; ved siden af hende sidder fire unger i en alder fra 7 år ned til 1 – den sidste hænger ustandselig i moderens bryst og har fået en fænomenal evne til at suge sig fast, så han hænger ved, lige meget hvad så end moderen foretager sig.

Foran briksen ved siden af kogestedet sidder Johansi, Bitavias mand – han har været ude i blæsten og finder derfor, at der er en frygtelig varme herinde, hvorfor han har smidt alt det overflødige tøj og sidder nu i en skjorte, som engang i tidernes morgen var af ubleget stout, men nu er sortere end det sorteste sorte; han bestiller ingenting, hjælper nu og da

sin kone med at skrabe det sorte afbrændte spæk væk på tranlampen og skrabe nyt til i stedet, så kødet hurtigere kan koge. Til højre på briksen sidder Nora, Paulus'kone, og de har lige fået sig et ordentligt måltid og er mætte og veltilfredse, hvilket giver sig udtryk på den måde, at Paulus har sat sig på en lille kasse lige nedenfor sin kones plads og sidder netop nu i en sådan højde, at han kan lægge sit hoved ind til sin kones bryst og lade hende fange hans lus – det er vel nok højdepunktet af velvære. Og hun nyder det ikke mindre, for lusene tjener nemlig samtidig som en pikant lille dessert ovenpå hovedmåltidet. Ja,

Der fanges og fortæres lus.

det er altså sandt – hun æder dem med største velbehag og påstår, at de smager så dejligt: »mamagaio«. Første gang, jeg så det syn, var det nu ærlig talt ved at vende sig i mig, men nu rører det mig ikke mere – bare jeg må være fri for at smage, så må de spise lige så mange de vil for min skyld – og iøvrigt er det vel ikke værre svineri end at spise muslinger, frøer eller lignende. Ved siden af dem sidder deres fire unger og spiller et spil med afgnavede sælben – jeg har fået det lært, det er ret fornøjeligt, noget i smag med terningspil, og der kræves dertil et ganske bestemt ben – jeg kan ikke rigtig få fat på, hvor det sidder på sælhunden.

På bænken henne ved døren sidder Lars og anvender det dårlige vejr til at snitte pile til sin flitsbue, som han bruger til rypejagt, og sammesteds er også Abel i færd med at snitte i et eller andet, og endelig leger de største af drengene tagfat omkring stolpen midt i huset. Sådan ser her ud, ret så hyggeligt med småpludren og leen, og af og til afbrudt af et mægtigt ræb henne fra den mætte familie, og det forstår de allesammen, lige fra de helt små til mændene, som naturligvis kan gøre det bedst. – Så, nu er imidlertid kødet kogt, og jeg har fået tildelt et mægtigt ben (det ville være en steg til mindst fem personer derhjemme) – ah, nu skal det gøre godt at få noget til livets ophold.

Mens vi endnu spiste kom alle beboerne fra det andet hus på besøg, og de kom snart frem med trommen og begyndte. Alle tilhørerne sad på briksen i to rækker, mens han, der sang, stillede sig midt på gulvet med ryggen til og be-

gyndte at synge, ledsaget af trommeslag og en ustandselig bevægelse i kroppen, men hele tiden med ryggen til, og ind imellem, når det var en særlig kendt sang, sang hele forsamlingen med – ih, hvor det lyder godt: en ganske ejendommeligt ensformig tone. Ind imellem kom så nogle komiske sange, nærmest en slags lege. Den gamle Vernere, som i det hele taget absolut var nr. 1, klædte sig ud som kvinde, med amaut, hvori der blev proppet klude, som skulle forestille en unge, og med en masse klude stoppet op under maven, som om hun var mindst i niende måned, med biguaq og snor bundet om næsen og ørene, og endelig sluttelig sværtet godt med sort spæk i hele ansigtet; så var han færdig til at begynde legen.

Han gik så lidt ud og kom derpå ind, rystede på hænderne som en gammel kælling, og begyndte sin sang. Da han havde sunget lidt, satte han sig foran en af tilskuerne og blev siddende, til denne havde givet ham et eller andet, ligegyldigt hvilket – f. eks. et afgnavet ben eller en gammel klud, som han så greb med en begærlighed uden lige – og med en for kvinderne meget typisk bevægelse rystede han så ungen frem i amauten og stak det, han havde fået, op til den. Det så ustyrlig komisk ud, og hele selskabet vred sig naturligvis af latter – mest grinede de, da han nærmede sig mig.

Jeg lod som om jeg blev rigtig bange og stak ham tilsidst en cigar, som han dog behandlede med lidt mere varsomhed end de andre gaver. En anden sang af samme art gik ud på, at den syngende kom hen til alle de tilstedeværende og

To gavstrikker fra Kulusuk.

stillede dem et spørgsmål i sangen – de skulle så svare, og hvis ikke de svarede rigtigt, fik de et ordentligt slag af trommestokken – og da jeg naturligvis ikke forstod et muk af, hvad der skulle siges, fik jeg også en ordentlig sinkadus,

selvom jeg til umådelig jubel for hele forsamlingen efter bedste evne forsøgte at efterligne, hvad den sidste, der var sluppet fri, havde sagt – måske noget aldeles hårrejsende – de er jo ikke just så varsomme i munden her. Desværre har

Piteraqa. Teltene er taget ned og fortøjet med store sten.

jeg totalt glemt det, og da jeg ville have, at de skulle gentage det, for at jeg kunne skrive det ned og senere undersøge, hvad det betød, nægtede de det på det bestemteste – så lidt mug er der nu nok ved det – men lykke gjorde det. Aftenen røg afsted, og først da klokken var 11, gik gæsterne hjem og vi i seng.

Da der ikke var anden ild derinde end de to spækklamper, som så ud til snart at ville gå ud, turde jeg ikke tage noget af alt mit kluns af og nøjedes derfor med at vikle mig godt ind i mine to tæpper og lægge frk. Vests skindvest under hovedet – det var lidt hårdt, ganske vist, og selve briksen var ikke længere end tre fjerdedele af min længde, så jeg måtte

bøje mine ben helt op under mig for at hovedet ikke skulle falde ned på gulvet. Men jeg var så smaddertræt af alle dagens strabadser og oplevelser, at det ikke varede to minutter, før jeg sov ind – og jeg behøvede såmænd ikke at være bange for at fryse, for vi lå ialt fjorten mand på briksen, så vi blev nødt til at ligge godt tæt, og jeg lå midt mellem to store mandfolk, så jeg led ingen nød.

Piterak'ken fortsatte, og næste morgen var der ingen, der gad stå op, for det var for koldt, og ud kunne man ikke komme, så vi lå alle fjorten på rad, nogle sovende, andre småsludrende, mens de to koner som de mere aktive havde fået rejst sig op på knæene og sad med dynen

op over sig og fik tændt spæklampen. Det var sjovt at se, for omtrent det første, de foretog sig, når de vågnede, var at lange en hånd ned i fadet med levningerne (såvel afgnavede som fulde ben) og få sig en ordentlig steg, straks på fastende hjerte. Den anden familie gav sig straks i lag med at koge en ordentlig baljefuld igen, og deri kom ikke blot sælkød, men også fugle, hvoraf fjerene var flåede og tarmene taget ud – men ellers med både næb og klør i behold.

3. marts 1935. (Sara fortæller om et besøg på en boplads, hvor hun oplever, at kvinderne, efter at mændene er kommet hjem, bytter roller med dem og selv begiver sig ud):

De andre kvinder viste sig mere energiske, idet de pludselig iførte sig deres mænds tøj og begav sig på hajfangst. Det var forøvrigt den eneste gang, jeg så de var udenfor en dør. – Så var jeg ladet helt alene tilbage med alle mandfolkene, men hvor var de søde imod mig. Johansi, som så, at jeg så småt begyndte at blive søvnig, foreslog mig, at jeg skulle gå i seng. Han sagde så pænt: »Jeg ved, du er glad, når jeg synger trommesange – gå du derfor i seng først, så du ikke skal fryse, så sætter jeg mig her ved siden af og synger for dig«, og det tilbud var jeg naturligvis ikke sen om at tage imod – og lidt efter lidt gik så alle i seng, men selv efter at kvinderne var kommet hjem, blev Johansi siddende og sang for mig, lige til jeg sov, for jeg mærkede slet ikke, at han holdt op.

2. juni 1935. (Sara er med familien Rosing på en konebådstur, der bliver ret besværlig og kold på grund af vejret):

Hen på morgenstunden nåede vi til Qennertuarssuit, hvor vi alle slog telt og sov lidt. Forinden havde vi et større uheld med Hans' umiaq; den gik i stykker – en mægtig flænge, så vandet fossede ind. Heldigvis var det lige i nærheden af en stor isflage, hvor alle blev sat i land. Kvinderne fik båden på isen og fik hurtigt fat i deres nåle og senetråd. Så syede de flængen sammen, gav den derefter et godt lag spæk på begge sider – og derpå kunne vi fortsætte rejsen.

2. august 1935. Bedst som ungerne og jeg sad og læste, blev der råbt »Umiarssuit – umiarssuit« (Skib, skib), og inden jeg fik set mig om, var alle ungerne forsvundet i skarpt trav. Jeg fik i en fart hallet en nogenlunde ren anorak frem, og så af sted ned til stranden for at kapre en mand til at følge mig i min kajak ud for at tage imod årets første skib, som i det samme drejede ind i fjorden; – det var en mærkelig fornemmelse at se et skib igen efter et helt års forløb – det bedste var at se nogle ordentlig fuldvoksne mænd igen – ih, hvor jeg synes, de var store allesammen. Så snart der var sat trappe ud kom vi ombord, og det første vi naturligvis spurgte om, var, om de havde post med. Men ak – det var et ekspeditionsskib, så det havde de ikke. Det var en kæmpeskuffelse. Næste morgen sejlede skibet igen – jeg var lige ombord inden. Lidt før skibet gik, gik jeg i land, og Bianco og jeg tog så ud i kajak og fulgte skibet ud af fjorden. Herude gik vi i land og op på en fjeldtop for at vinke pænt farvel.

Sådan gik det første skib – pu ha – når det næste kommer, skal jeg med – det bliver endnu værre!